

Lääkehoidossa tapahtuu usein erilaisia vaaratapahtumia, kuten poikkeamia, virheitä, lipsahduksia ja unohduksia (Erkkilä 2012). Yleisin poikkeamiin johtava tekijä on inhimillinen erehtyminen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että haittatapahtuman ilmetessä tulisi etsiä syyllistä.

Monet haittatapahtumista olisivat ehkäistävissä lääkehoitoprosesseja kehittämällä ja rakentamalla lääkehoidon suojauksia. Sosiaali- ja terveydenhuollossa tarvitaankin työkaluja vaaratapahtumien tunnistamiseen, ehkäisemiseen ja analysointiin.

Suomessa kehitettyjä ja käytössä olevia lääkitysturvallisuutta edistäviä työkaluja on kuvattu taulukossa 1. Moni työkaluista soveltuu sekä sairaala- että avopuolelle. Jotkut työkalut on puolestaan kehitetty tiettyä sosiaali- ja terveydenhuollon sektoria varten tai apteekkien käyttöön. Myös potilailla on tärkeä rooli oman lääkehoidonsa turvallisuuden varmistamisessa.

Työkalujen käyttöönottoa pyritään tukemaan muun muassa THL:n Potilasturvallisuutta taidolla -ohjelman ja avohoidon apteekkien APILA-lääkitysturvallisuushankkeen avulla sekä osana Suomen Potilasturvallisuusyhdistyksen toimintaa.

Yhteinen käsitteistö ja kieli ovat tärkeitä

Turvallisen lääkehoidon tutkimus ja systemaattinen kehittämistyö edellyttävät yhteisesti hyväksyttyä käsitteistöä (Rohto ja Stakes 2006). Yhteisen kielen ja sanaston puute vaikeuttaa keskustelua ja aiheuttaa väärinkäsityksiä.

Näiden tarpeiden pohjalta on sosiaali- ja terveydenhuollon sekä lääkealan ammattilaisten käyttöön laadittu Potilas- ja lääkehoidon turvallisuussanasto. Sanasto luo käsitteistön pohjaksi kansalliselle lääkitysturvallisuustyölle.

Ajantasaista lääketietoa Terveysportin ja Fimean tietokannoista

Sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä lääkealalla yleisimmin käytetty potilasturvallisuuden työkalu on suomalaisen Lääkärisseura Duodecimin ylläpitämä Terveysportti (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008). Terveysportti sisältää perustiedon lääkkeistä sekä useita lääkehoidon erityistietokantoja.

Iäkkäiden lääkehoitoon liittyy useita turvallisuusriskejä. Fimean ylläpitämä iäkkäiden lääkityksen tietokanta tukee iäkkäiden potilaiden lääkehoitoa koskevaa kliinistä päätöksentekoa ja parantaa lääkitysturvallisuutta.

Työkaluja sairaaloissa ja hoitolaitoksissa työskenteleville ammattilaisille

Sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä turvallinen lääkehoito perustuu yksikössä laadittuun lääkehoitosuunnitelmaan (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005). Suunnitelma toimii työkaluna lääkehoidon osa-alueiden, kuten lääkkeiden jakamisen ja antamisen sekä henkilöstön koulutuksen määrittämisessä ja hallinnassa.

Lääkehoitosuunnitelman laatimisessa ja sen toteutumisen seurannassa voidaan hyödyntää tähän tarkoitukseen kehitettyä auditointityökalua (Celikkayalar ym. 2009). Yksiköiden lääkehoitosuunnitelmien lisäksi vuonna 2011 voimaan tullut terveydenhuoltolaki edellyttää, että potilaille laaditaan yksilöllinen lääkehoitosuunnitelma osana muuta hoitosuunnitelmaa.

Ohjeistusten ja suunnitelmien lisäksi lääkitysturvallisuutta edistää hyvin suunniteltu moniammatillinen yhteistyö, jossa hyödynnetään tehokkaasti eri ammattiryhmien osaamista (Toppinen ym. 2008, Laaksonen 2009). Yhtenä esimerkkinä tästä on osastofarmasia, joka on vakiinnuttanut asemansa monissa suomalaisissa sairaaloissa.

Osastofarmaseutit osallistuvat lääkeneuvontaan, henkilökunnan koulutukseen ja perehdytykseen. Lisäksi he tekevät potilaiden lääkehoitojen arviointeja muun muassa osastolle tullessa ja kotiutettaessa. Näin hoitajat ja lääkärit voivat hyödyntää farmaseuttista asiantuntemusta lääkehoidon ongelmien ratkaisussa.

Vaaratapahtumien ilmoittamisella parannetaan lääkitysturvallisuutta

Potilaan hoitoon liittyvien vaaratapahtumien ilmoitusjärjestelmät toimivat keskeisinä poikkeamista oppimisen välineenä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009).

Suomessa on ollut käytössä yksiköiden sisäinen Terveysturvan vaaratapahtumien raportointijärjestelmä (HaiPro) vuodesta 2006 lähtien (Ruuhilehto ym. 2011). Järjestelmää käyttää tällä hetkellä yli 100 sosiaali- ja terveydenhuollon sekä lääkealan yksikköä.

HaiPro-raportointi perustuu vapaaehtoiseen, luottamukselliseen ja syyttelemättömään vaaratapahtumien ilmoittamiseen. Raportoidut vaaratapahtumat käsitellään ja analysoidaan yksiköissä. Saatujen tietojen pohjalta pyritään löytämään lääkehoitoprosessien toimimattomat kohdat sekä kohdistamaan niihin kehitystoimenpiteitä vastaavien vaaratapahtumien ehkäisemiseksi.

Suomen Apteekkariliitto puolestaan koordinoi avohoidon apteekkien valtakunnallista

toimituspoikkeamien rekisteriä, joka perustuu apteekeissa dokumentoituihin tietoihin. Rekisterin avulla pyritään seuraamaan yhtäläisyyksiä toimituspoikkeamissa ja puuttumaan niiden ennaltaehkäisyyn valtakunnallisesti.

Avohoidon apteekeissa tuetaan lääkehoidon turvallisuutta

Apteekeissa turvallista lääkehoitoa tuetaan muun muassa lääkeneuvonnan avulla sekä seuraamalla pitkäaikaislääkityksessä olevien potilaiden vointia. Lisäksi apteekit vastaavat itsehoitolääkkeiden turvallisesta käytöstä ja ohjaavat tarvittaessa itsehoitoasiakkaat jatkotutkimuksiin lääkärille (Kurko ym. 2012).

Iäkkäät ja monia lääkkeitä käyttävät potilaat ovat erityisen alttiita lääkityspoikkeamille (Linden-Lahti ym. 2009). Heitä varten apteekeissa on kehitetty lääkitysturvallisuutta edistäviä ja suojaavia palveluja. Näihin lukeutuvat muun muassa lääkkeiden koneellinen annosjakelupalvelu yksittäisille potilaille, palvelutaloille ja kotisairaanhoidon (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, Suomen Apteekkariliitto 2010). Palvelu on Kela-korvattavaa osalle potilaista.

Monissa apteekeissa on valmius tehdä lääkehoidon kokonaisarviointeja, jotka edellyttävät niitä tekevilta farmaseuteilta tai proviisoreilta erityispätevyyskoulutusta (Leikola 2012).

Rutiininomaisemmin apteekeissa tehdään potilaan lääkehoidon tarkistusta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011).

Suomen Apteekkariliitto on kehittänyt lääkehoidon kokonaisarvioinnin ja tarkistuksen tueksi apteekeille tarkoitetun SALKO-tietokannan. Tietokannasta on haettavissa tiedot potilaan lääkkeiden liikennevaarallisuudesta, lääkeaineiden antikolinergisyydestä, serotonergisyydestä, sopivuudesta iäkkäille, sekä CYP-aktiivisuudesta. SALKO on tullut käyttöön apteekeissa vuoden 2012 aikana.

Lääkitysturvallisuuden itsearviointimittaristo apteekkien apuna

Apteekkien, kuten muidenkin sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköiden, tulee arvioida ja kehittää omaa toimintaansa turvallisen lääkehoidon edistämiseksi. Tämän työn helpottamiseksi on apteekkien käyttöön kehitetty lääkitysturvallisuuden itsearviointimittaristo (Teinilä ym. 2011).

Itsearviointimittaristo sisältää useita turvallisen lääkehoidon kannalta keskeisiä toiminnan arviointialueita, kuten lääkeneuvonta tai lääkkeiden toimittaminen. Työkalun avulla voidaan tunnistaa apteekin omat lääkitysturvallisuuden vahvuudet sekä kehittämiskohteet. Apteekeilla on myös valmiudet avustaa sosiaalihuollon laitoksia lääkehoitosuunnitelmien laadinnassa.

Potilas mukaan turvallisen lääkehoidon varmistamiseen!

Lääkkeen käyttäjät vastaavat avohoidossa pääosin itse lääkehoitonsa toteutuksesta (Routasalo ym. 2009). Myös sairaalahoidossa potilaat voivat vaikuttaa monella tavalla lääkehoitonsa turvallisuuteen.

Potilaille on kehitetty muistilistoja terveydenhuollon yksiköissä asioimista varten (esimerkiksi lääkärissä käynti, sairaalassa olo, ja läheisen turvallisuudesta huolehtiminen silloin, kun hän ei itse siihen pysty). Erityinen Kysy ja kerro lääkehoidostasi -muistilista kiteyttää oleelliset lääkehoitoon liittyvät turvallisuusriskit, joita potilaat voivat omalla aktiivisuudellaan vähentää.

Potilaan kokonaislääkityksen hallitsemiseksi ja ajantasaisen lääkitystiedon siirtymiseksi on tärkeää, että potilailla on käytössään lääkityskortti. Hyvänä vaihtoehtona on potilaan itsensä ylläpitämä sähköinen lääkekortti (Lääketietokeskus 2012). Myös yleisimmin käytössä olevissa terveydenhuollon ja apteekkien tietojärjestelmissä on mahdollisuus tulostaa lääkityskortti potilaalle.

Taulukko 1. Eri käyttäjäryhmille tarkoitettuja turvallisen lääkehoidon työkaluja Suomessa.

Työkalu	Käyttötarkoitus	Lisätietoja
Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä lääkealan ammattilaiset		
Potilas- ja lääkehoidon turvallisuussanasto	Yhtenäinen käsitteistö	ROHTO ja Stakes 2006
Terveysportti ja sen erityistietokannat	SFINX: Lääkkeiden yhteisvaikutukset Renbase: Lääkkeiden käyttö munuaisten vajaatoimintaa sairastaville Gravbase ja Lactbase: Lääkkeiden sopivuus raskauden ja imetyksen aikana Duodecim lääketietokanta: Yllä mainitut erityistietokannat sekä valmisteyhteenvedot	www.terveysportti.fi
lääkkäiden lääkityksen tietokanta	Lääkeaineiden ja -yhdistelmien soveltuvuus iäkkäille potilaille	www.fimea.fi
Sairaaloissa ja/tai sosiaalihuollon yksiköissä työskentelevät sosiaali- ja terveydenhuollon sekä lääkealan ammattilaiset		
Lääkehoitosuunnitelma	Suunnitelma lääkehoidon turvallisesta toteuttamisesta	STM 2005 ja 2011
Lääkitysturvallisuuden auditointi	Sairaalayksiköiden sisäisen lääkitysturvallisuuden ja lääkehoitosuunnitelman toteutumisen arviointi	Celikkayalar ym. 2009
Osastofarmasia	Farmaseutti tai proviisori potilaan hoitotiimissä edistämässä turvallista lääkehoitoa	Toppinen ym. 2008, Laaksonen 2009
Lääkehoidon vaaratapahtumien ilmoitusmenettelyt	Yksiköiden toiminnan kehittäminen turvallisemmaksi oppimalla lääkitykseen liittyvistä vaaratapahtumista	Erkkilä 2012, Ruuhilehto ym. 2011, Apteekkariliitto
Koneellinen annosjakelu	Lääkkeiden käsin jakeluun liittyvien virheiden vähentäminen, lääkehoidon päällekkäisyyksien ja yhteisvaikutusten tarkistus, monilääkityksen hallinta ja potilaan hoitoon sitoutumisen tukeminen	STM 2007, Apteekkariliitto 2010
Lääkehoidon kokonaisarviointi	Hoitavan lääkärin aloitteesta tapahtuva potilaan lääkehoidon ongelmien ratkaiseminen yhteistyössä erityiskoulutetun proviisorin tai farmaseutin kanssa	Leikola 2012, STM 2011
Avohoidon apteekkien farmaseuttinen henkilöstö		
Lääkehoidon tarkistus lääkettä toimitettaessa	Lääkkeiden yhteensopivuus, päällekkäisyydet ja annostus	STM 2011
Apteekin lääkitysturvallisuuden itsearviointimittaristo	Apteekin sisäisen lääkitysturvallisuuden arvioiminen ja kehittäminen	Teinilä ym. 2011, Apteekkariliitto
SALKO-tietokanta	Lääkehoidon kokonaisarvioinnin ja tarkistusten tukeminen apteekissa	Apteekkariliitto
Potilaat ja heidän omaisensa		
Lääkekortti	Ajantasaisen lääketiedon ylläpitäminen ja tiedon siirtymisen varmistaminen	www.laakekortti.fi
Kysy ja kerro lääkehoidostasi -muistilista	Listaa ne lääkitysturvallisuuteen liittyvät asiat, joiden toteutumista potilas voi itse seurata	Potilaan käsikirja: www.thl.fi

Apteekkariliitto = Suomen Apteekkariliitto, STM = Sosiaali- ja terveysministeriö

Anna-Riia Holmström

Proviisori

Tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto

LISÄÄ AIHEESTA

Muista myös apuaineiden haitat

(http://sic.fimea.fi/3_2012/muista_myos_apuaineiden_haitat)

Kasvirohdoslääkkeiden ja ravintolisien haitat voivat yllättää

(http://sic.fimea.fi/3_2012/kasvirohdoslaakkeiden_ja_ravintolisien_haitat_ovat_yllattaa)

Biologisten lääkkeiden turvamurheet

(http://sic.fimea.fi/3_2012/biologisten_laakkeiden_turvamurheet)

Rokotteiden turvallisuusseuranta on vahvistumassa

(http://sic.fimea.fi/3_2012/rokotteiden_turvallisuusseuranta_on_vahvistumassa)